

SLOG IN RITEM CANKARJEVE PROZE

Če je za Cankarjevega življenja velik del slovenske kritike zavračal njegova dela z idejnega, motivno snovnega in tehničnega vidika, češ da so malomarno ohlapna, utrujajoče enolična, nravstveno kvarna ali vsaj megleno nejasna, pa so že njegovi nasprotniki soglasno priznavali in občudovali čarobno moč njegovega izraza. Naša socialistična doba gleda na Cankarja bistveno drugače, saj ji je s svojimi deli utiral pot in bil vseskozi njen glasnik. Vendar se zdi, da ob poudarjanju pisateljeve borbene idejnosti preradi pozabljamo na Cankarja *oblikovalca*, na značilnosti in odlike njegove tehnike in kompozicije, sloga in ritma.

Slovenski jezik je prav s Cankarjem in Župančičem dosegel neslučen višek tako v pomenski prefinjenosti kakor tudi ritmično muzikalni ubranosti. Za tema dvema ciljema je Cankar kot ustvarjalec zavestno stremel. V Beli krizantemi (CZS XVI, str. 138) je o sebi zapisal: »Ni ga človeka, ki bi tako počasi in trudoma delal ... besedo za besedo, stavek za stavkom, kakor jagode na rožni venec.« Podobno se je nekoč izrazil F. S. Finžgarju: »Tri dni sem se ukvarjal z enim samim stavkom, preden mi je bil všeč« (Tov. 1956, str. 530). Kasnejšemu uredniku svojih Zbranih spisov je v Obiskih (str. 8) še jasneje dejal: »Stavek za stavkom pretehtavam v ritmu in besedi.« Tudi Josip Puntar, pisatelj prijatelj iz zadnjih let, nazorno pripoveduje o Cankarju, »kako ritmično je mislil svoje stavke« (DS 1920, str. 37). V črtici Na verandi (Moja njiva, CZS XVIII, str. 58) pa pravi uvodoma pisatelj sam: »Kar sem napisal, sem bral naglas, zato da bi slišal zvok besede, ubranost stavka.« In v Veselejši pesmi (Podobe iz sanj, CZS XX, str. 52) je z našim problemom v zvezi zanimiva njegova izpoved o lastnem odnosu do glasbe, po kateri se pri njem »popolno, sramotno neznanje« glasbene teorije »čisto prijazno družijo s prav posebno, skoraj bolno občutljivostjo za zvok, za ubranost in neubranost«. Seveda pa sta bili ti odliki Cankarjeve umetnosti, stil in ritem, svojevrsten oblikovni izraz njegove celotne miselnosti, zlasti pa čustveno izredno bogate in razgibane človeške narave.

Spočetka je bil Cankar tudi slogovno pod vplivom zahodnih struj, naturalizma, zlasti pa dekadence. Toda že v prvih delih po letu 1900 smo priče nagle rasti njegovega *umetniškega izraza*, ki postaja vse bolj samonikel in bogat. Tudi ob koncu življenja na Cankarjevi umetnosti ni opaziti znamenj staranja in propadanja in smrt je pisatelju iztrgala pero iz rok, ko je bila njegova izrazna sila v polni moči. V naslednjih izvajanjih bom skušal nanizati in opredeliti glavne skupne značilnosti Cankarjevega sloga zrelih let (1900—1918), pri tem pa izluščiti in poudariti tudi slogovne posebnosti dunajske družbenokritične oziroma rožniške dušeslovnoizpovedne dobe, a tudi opozoriti na značilne poteze pisateljevih posameznih, stilno posebno izrazitih del. Brez zadostne dokumentacije, to je navajanja zgledov za določene stilno ritmične zakonitosti, naše delo seveda ne bi bilo prepričljivo in smiselno. Kljub temu pa bo verjetno

to ali ono v njem ostalo samo nakazano, ker sta slog in ritem, zlasti pri pisatelju Cankarjevega kova, težko dostopno in malo raziskano področje.

Med najpomembnejše značilnosti Cankarjevega sloga spada bogastvo prefinjenih in sugestivnih *metafor*, *primer* in *prisposodob*. Da bi pisatelj izrazil razne odtenke v človeški duševnosti in v zunanji naravi, je segel po pojmovnih prenosih in besednih zvezah, ki so bile za našo tedanjo književnost z njenim preprostim in obrabljenim izražanjem presenetljivo nove in še danes s čarobno in omamno silo delujejo na bralca. Vzemimo za dokaz Cankarjeve doživljajske občutljivosti in izrazne prožnosti samo njegovo razsežno metaforično klaviaturo, kadar nam poje o sončni svetlobi in žarkih: V lopo so se plazili od vseh strani skozi temno bršljanovo listje tanki sončni žarki, igrali se po mizi in odskakovali, kakor bi metal kdo cekine nanjo (Ob smrtni postelji). Svetloba se je razlivala po travnikih, kapljala od drevja, rosila je z neba (Kralj Malhus). Sončen dan je bil... Zdelo se mi je, da podrkavajo sončne kaplje ob vejah, ob deblih ter kapajo tiho v zeleno travo (Moje življenje). Žarki spomladanskega sonca bodo v šumečih potokih lili z neba (Profesor Maslovina). Toliko je bilo luči, da je napolnila vso dolino do vrha ter se razlivala kakor silna šumeča reka v ravan (Križ na gori). Po cerkvi se je razlilo mogočno jezero svetlobe, peneče se in vriskajoče visoko nazaj do nebes (Velika maša). Okno se odpre na stečaj in spomladansko sonce zaorgla svojo veličastno glorio (Kako se je useknil...). S svetlimi sekirami, jeklenimi žarki, je sekalo sonce brezna v golo ilovico (Mravljinici). A sonce je žgalo neprestano, rezalo je v obraz kakor z nožem... Neusmiljeno je žgalo sonce, žarki so rezali kot svetle britve... Sonce je segalo dol s čudno, dolgo, zlato buciko, nagajalo mu je najprvo pred očmi, nato pa mu je je počasi zasajalo v glavo, skozi čelo (Križev pot). Poletno sonce mi je bodlo s tisočermi razbeljenimi bucikami v oči (Moje življenje). Na videz isto sončno svetlobo pisatelj torej doživlja in ponazarja glede na njeno moč, učinek in značaj, glede na to, ali je osvežujoče prijetna, zmagoslavno silna ali pa uničujoče žgoča, zdaj z igrivimi cekini in kapljami, zdaj z mogočnim jezerom in orglami pa spet z raznimi ostrimi rezili od sekire do bucike.

Cankarjeve metafore in komparacije bi mogli glede na to, kaj v fizičnem in psihičnem svetu ponazarjajo (n. pr. misli, upe in sanje), kakor tudi glede na stilno izrazna sredstva ponazarjanja (n. pr. krilate živali od žuželk do ptičev) razvrstiti v psihološko in estetsko silno zanimive skupine. Toda to področje je pri našem pisatelju, ki se redno izraža v prefinjenih pesniških prenosih, tako bogato in razsežno, da bi zahtevalo že samo zase posebno razpravo. Za skromen zgled tovrstne Cankarjeve ustvarjalne moči naj nanizam le nekatere izmed metafor in primer, ki so poleg posebljanj in simbolov v povesti Križ na gori: ljubezen, blagoslovljeni studenec vsega življenja in nehanja; samota je molčala vsenaokoli, do neba; bleda svetloba je dremala na hišah; samo včasih je pomežiknilo rdeče okno, polzaprto, zaspano oko; pod vasjo je ležala v somraku ozka globel, popolnoma podobna odprti raki; povedal bi ti, kako sem živel, toda pokrov na to neprijetno dišečo rakev; misli niso mogle vzdigniti peroti; v čudovito prihodnost so frfotale pisane sanje;

kakor metulji bi bile tiste lepe svetle sanje; rahlo upanje, ki se je bilo zbudilo nekoč kakor vešča iz teme in ki je izginilo takoj; vzburkane sanje so begale nestalno, kakor netopirji v mraku; kakor seničje perje sem nosil to breme, še breme ni bilo ...

Cankar pa seveda ni le lirik, ampak tudi satirik, ki brez olepšavanja z realistično ali celo naturalistično nazornostjo in drastičnostjo smeši rejenost, omejenost, neznačajnost in samopašnost meščanskih veljakov: Njegov beli obraz se je svetil kakor z lojem namazan ... Tvoje prepričanje ni vredno niti gnilega kvarglja (O človeku, ki je izgubil prepričanje). Celó njegove roke so bile rdeče in svetle kakor dvoje kosov sveže govedine (Kralj Malhus). Poznam politika, ki je drugače spodoben človek in ki je ljubil svoj narod — zdaj pa je premožen in sedi na svojem nekdanjem požrtvovalnem rodoljubju kakor bolnik na stranišču (Poslednji dnevi Štefana Poljanca).

Posebno bogato poglavje v Cankarjevem slogu je *epiteton*, ki kaže iste kvalitete kot njegova metafora. Kako pojmovno drzni in hkrati čustveno sugestivni so n. pr. sledeči ukrasni pridevki, izmed katerih imajo v zvezi s svojimi samostalniki mnogi značaj personifikacije: debeli zasmeh, blaten smeh, bel smehljaj, lahkonoge sanje, tenkonoga strahopetnost, srepogleda šola, mrkogledi nauki, temnomolčeče skale, belostirmeče sanje, glasno sonce, pohotne lilije, rosni mir, okameneli srd, umrli časi, tenka tišina, bela groza. — Pomembno vlogo v Cankarjevem epitetonu ima črna barva, ki izraža najgloblje plasti človeškega doživljanja, bedo, strast in zlobo, a izpričuje hkrati tudi pisateljev pogosto pesimistični pogled na svet. Tako pozna Cankar črno misel, skrb, bolečino in črno pezo bolečine, črno bridkost, prapor bridkosti in jezero bridkosti, črno spoznanje, vdanost v srcu in črni molk, črno procesijo trpinov, črno brezmejnost in brezdanjost, cukrarno kot črni dom hrepenenja, smrt pa kot črni most v onostranstvo, dalje črne strasti, črni teran ljubezni, črno besedo in nezaupnost, črno jezero nezaupanja in zavist, črni greh, prav takšno gnusobo in črno polžje življenje. — Mojster slovenskega umetniškega sloga zelo rad uporablja tudi sestavljene ukrasne pridevke, da z njimi označuje nianse ali kontraste v zaznavah in občutjih: čudolepi kraji, blagodišeči vzduh in opojnotežki vonj, tenkozvonki in toplozamolkli glas, trudnoblede misli, sladkootožno hrepenenje, sladkogrenke misli, grenkolepa preteklost, pregrešno — vesele sanje, priskutno sladki, zlagano ponižni obraz, roža čudotvorna daljnožarka. Med temi sestavljenimi epitetoni pogosto srečujemo takšne, ki na slikarsko impresionističen način izražajo odtenke raznih barv: svetlobela cerkev, snežno-bele lakti, svetlosinja bluza, srebrnosinji svit, svetloba in mesečina, meglenosinji hrib, zelenosinje oči, pšeničnoplavi lasje, rumenkastobledi obraz, zlatorumene žemlje, svetlordeča ruta, krvavordeča roža, zlatožareči žarki, žarečerdeči lasje, rdečkastorjav prah, temnožolte tapete, zamolklozelena voda. Kakor vidimo, ima Cankar najrajši lestvico hrepenenjsko nežnih belo-sinjih barv ter vročih rdeče-rumenih tonov, ki mu izražajo radost in strast.

Nekaj posebnega so v Cankarjevem slogu tisti sestavljeni epitetoni, ki imajo predpono pol-. Pisatelj z njimi slika zabrisane oblike predmetnega sveta, izraža nežna, nerazvita ali zadržana erotična doživetja

ter razne podzavestne duševne pojave, nejasne spomine, hrepenenje in strah. Primeri so zelo številni in za spoznavanje Cankarjevega duševnega obraza izredno poučni: polrazpadla koča, polmračen prostor, polrazsvetljeno okno, polorumenelo listje, polovenele rože, polprozorna megla in pajčolan, polrazcvelo dekletce in polrazvito telesce, polotročka lica in ustna, polrazgaljen vrat, polodprte ustnice, polzatisnjene oči, nežna roka, polzakrita v belih čipkah, polglasno pogovarjanje in šepetanje, poldušeni glasovi prelepe neznane pesmi, poltihi glasovi nevidnih violin, polpozabljeni spomini, večeri, pesmi, ljubica in prijatelji, prvo polotročje hrepenenje, poljasne sanje, polrazumljive misli, nejasno polizgubljeno upanje, polzavedni strah, polblazna bojazen, polpritajeno trpljenje, polmrtva enakomernost. Ustrezne sestavljenke so tudi med samostalniki: polmrak, poltema, polspanje, polsanje, polzavest. Z besedico »pol« pisatelj izraža tudi razna v sebi si nasprotujoča, mešana duševna razpoloženja, in sicer v disjunktivnih zvezah prilastkov in prislovnih določil: poln trepetajočega, pol veselega, pol boleznega pričakovanja; isti pol uporni, pol vdani izraz (Pred ciljem); to razpoloženje, pol slastno, pol bolešno; čuden smehlaj, pol ironija, pol zadovoljstvo (Kralj Malhus); stopal sem pol v sanjah, pol v zavesti (Ena sama noč); čudno mi je bilo pri srcu, pol veselo in pol otožno (Gospa Judit); spoznal sem, na pol radosten, na pol strahoma... (Na otoku). — Končno so pri Cankarju celó takšni kombinirani ukrasni pridevki, ki kažejo pravcato podvojitve istega izraza in pomenijo superlativ določene lastnosti: tenkotenke noge, dolgodolgi roman, žarkožareč ogenj, davnodavni čas in dnevi, daljnodaljni holmi, spomin daljnodaljni, večnovečna senca (prim. tudi enako narejen adverb: otroci — sanje so šepetali tihotih!). Navedeni podvojeni prilastki imajo seveda tudi čustveno zvočno funkcijo.

Važno mesto v Cankarjevem stilu zavzema tudi *personifikacija*. Pisatelj pooseblja sence, večer in noč, zvezde, domačijo in domovino, misli, skrbi, revščino in lakoto, sanje, mladost in njene dneve, greh in vest, življenje in smrt pa še omejenost, moralo in postavo, politiko in diplomacijo svoje dobe. Vse te konkretne stvari iz narave in abstraktni pojmi s področja pisateljevega osebno čustvenega ali pa takratnega objektivno socialnega življenja, katerega neizprosni analitik in kritik je bil, nastopajo pred nami kot docela telesna in sugestivno živa bitja. Cankar jih prikazuje glede na njih vsakokratni značaj zdaj z lahkotno lirično ljubkostjo, zdaj s težo baladne groze, neredko — kadar govori iz njega družbeni reformator — pa tudi satirično groteskno. Vse personifikacije pa razodevajo fantazijsko silo pisateljevega doživljanja in likovno nazornost njegovega oblikovanja. Oglejmo si po nekaj primerov za vse tri navedene tipe! Primera za poosebljanje z lirično ljubkostjo: Zvezde so mežikale in se smejale speči dolini, otroku lepemu, prešernemu (Zgodbe iz doline šentflorjanske). Prišla je mladost, kakor sem jo poklical, prišli so dnevi ljubezni in neskalgjenega veselja, prišle ure brez zlega. Živa bitja, mlada dekleta, ki so mnogokdaj, kadar mi je bilo tesno in samotno pri duši, hodila k meni v vas, belo oblečena, s cvetjem ovenčana, smeh in radost na licih, in so mi prepevala pesmi (Ranjenci, Podobe iz sanj). Primera za personifikacijo s težo baladne groze: Klanec siromakov, kjer hodi smrt in lakota od hiše do hiše in trka na duri, pritiska na kljuko,

stopa v izbe (Na klancu). Čutila je, da sega po nji sam razgaljeni greh z nagrusno spolzkimi rokami in da mu nikamor ne more pobegniti. Koderkoli je hodila, je čula za seboj njegov drsajoči korak, ji je dihala na tilnik sapa iz njegovih ust, da jo je spreletelo vroče in ledeno... (Milan in Milena). In še nekaj primerov satirično grotesknega pooseb-ljanja: Če postava po obili večerji zadremlje, si nedolžen, čeprav si očiten grešnik (Hudodelec Janez). O, kje so časi, ko smo šepetali suhi devici Čednosti zapeljive besede v sramežljivo uho in je povešala oči od tre-petajočega poželenja! (V mesečini, Zgodbe iz doline šentflorjanske). Ali neumnost ni le neumna, temveč je tudi bogata. Zato so jo sorodniki zaklenili v izbo in so ji rekli: »Nikar ne hodi na cesto, da ne zapraviš svoje neumrljive duše; za pečjó ostani in stradaj, pa boš deležna večnega veselja!« — Uboga neumnost sedi za pečjó in strada, zvesti varuhi njeni pa veselačijo ter se rede za njene svetle cekine (Hlapci). Tisto vzdihu-joče slogaštvo je že tako jetični slovenski liberalizem spravilo čisto na bergle (Kako sem postal socialist).

V Cankarjevih delih nekajkrat naletimo na zvalnik »duša moja«, »duša« ali »dušica« kot antonomazijo za ljubljeno dekle; to preimenovanje je pisatelj posnel deloma po jugoslovanski ljudski, deloma po zahodni neoromantični poeziji. Sicer pa metonimij pri njem ni mnogo, tiste pa so jedrnate in mojstrsko zadevajo v bistvo stvari. Tako ozmerja ošabna kmética nezakonsko siroto Jureta in njegovo spremljevalko iz ubožnice kar z besedami: »Pravična družba — greh in malha!« V Hlapcih lahko-živa županova Anka resnemu in zamišljenemu učitelju Jermanu porog-ljivo vzklika: »Zate cilinder in meakulpa, zame rdeča pentlja in aleluja!« »Jaz sem bil vrgel v vodo vse svoje mlado neumno upanje,« pravi Mate v Križu na gori, misleč na sliko, ki mu jo je bil župnik zavrnil in jo je zato zagnal v tolmun na dnu globeli. V Podobah iz sanj v črtici Ogledalo pisatelj spoštovanega meščanskega veljaka »človekoljuba« istoveti in označuje kar z njegovo gosposko suknjo: »Poznal sem suknjo svoje dni, ki je bila spoštljiva od vrha do tal. Imela je širok ovratnik od žlahrne bobrovine in lepo napeta je bila na trebuhu. Kamorkoli se je prikazala ta spoštljiva suknja, so se ji odkrivali in priklanjali, pozdravljali jo pristrčno... Ta suknja je že od daleč razodevala, je na vse štiri strani škropila dobrotljivost in blagomilje...« Zamenjava gospodarja z last-nino, zlasti pa značaja z obleko je tu pač popolna.

Cankar ni bil samo mehka in bogata čustvena narava, ampak tudi izredno bister in globok mislec. Po njegovih delih je razsejanih polno tehtnih misli, aforizmov o življenju, ki se v nekaterih črticah v rožniški dobi raztegnejo v cele uvodne odstavke. Njegov silni in gibčni intelekt pa je imel zelo rad tudi razne duhovite in trpke miselno stilne obrate, kakor so *ironija*, *sarkazem* in *paradoks*. Pisatelj ali njegov junak se o kom izražata zelo laskavo, ko v resnici mislita o njem najhuje, ter v ocenjevanju življenjskega dogajanja hote zamenjujeta pozitivno in ne-gativno, vredno in ničvredno (ironija, sarkazem). Še pogosteje pa pisatelj drzno družu po dva na videz nasprotna si in izključujoča se pojma v pre-senetljivo smiselne in globoke trditve in modrosti (paradoks). Obravna-vani tropi ne pričajo le o Cankarjevi intelektualni okretnosti in prodor-nosti, ampak tudi o njegovi pristno človeški bolečini in ogorčenju spričo

rezkih protislovij v življenju, družbi in narodu. Zato se kljub tovrstni stilni podobnosti slovenski proletarski pisatelj bistveno razlikuje od zahodnjaškega salonskega dandyja Wilda, pri katerem so bleščeči aforizmi in paradoksi izraz razkrojene individualistične duševnosti ter estetičističnega kulta besede zaradi besede. Nekaj primerov za Cankarjevo ironijo in sarkazem: Kako prijetno je človeku pri srcu, kadar čuti, da počiva na njegovem vdanem obrazu milostni pogled dostojanstvenika. Jaz še nisem doživel te sreče, kolikor se vem spominjati (Nj. Visokorodnost v Beli vasi). Najpoprej je bila beseda in so bile bukve, nato šele je bil človek in je bila živa kri... Blagoslovljen sok je tinta sodnikova, a ničvredna dežnica je solza in je kri (Zgodba o Šimnu Sirotniku). Ljubčica Hanca iz Križa na gori poprosi Amerikanca Toneta za Mateja, ki jo vara: »Ne stori mu žalega! Ne reci mu besede!« Tone, ki mu njena potrpežljiva vdanost do slikarja že malce preseda, pa ji porogljivo odvrne: »Nič se ne boj! V žido ti ga zavijem!« V Hlapcu Jerneju naduta Sitarica ubogemu staremu hlapcu, ponižno se potegujočemu za svojo pravico, pikro vzklikne: »Ošaben si, Jernej, gospodarjev gospodar!« Morda še bolj dognani so Cankarjevi številni paradoksi: Tako je bila ona, uboga deklica, očetu in materi oče in mati (Šivilja, Ob zori). In komaj se zlodej zave, je že svetnik; in komaj se svetnik pokriža, plane v greh (Pohujšanje v dolini šentflorjanski). Ali kako si bila (slovenska romantika) svobodna v svojem lakajstvu, kako bogata v svoji bedi, kako vesela v svojem trpljenju! (Bela krizantema.) Marko je pogledal obadva z velikimi očmi, vdanimi v grozo. Smehljala sta se. Kletev bi bila smehljaj... Smehljaj pa je bil kletev, brezbožna, v nebo vpijoča (Stric Šimen). Saj to je: odkar so živi umolknili, govore mrtveci. In slovenski narod je lahko ponosen na svoj paradokson: življenje sesa iz grobov... (Zgodba o zaplenjenem pravičniku). Razumljivo je, da tropi s tolikšno miselno intenziteto močno vplivajo tudi na ritem stavka, zlasti na njegove poudarke in intonacijo.

Mnogokje pri Cankarju je vidno prizadevanje, da bi se v slogu približal ljudskemu izražanju. To se dogaja zlasti v delih in pri osebah iz kmečkega okolja. Tam pisatelj posnema ljudska epiteta, rekla in modrost, zlasti pa jedrnate in drastične primere: Počasi je stopal Kurent po beli cesarski cesti (Kurent). Na dušo mi je takrat legla žalost, široka in tiha, kakor to ravno polje (Moje življenje). Vsa fara je kakor laškega vina pijana... Preže na hudo besedo kakor pes na kost... Za cerkvijo so bile zbrane: klopotalo je kakor na veliki petek (Hlapci). Drži se nedolžno, kakor bi bil boter vsem svetnikom (Pravična kazen božja). Ko je Aleš odmolil, je legel oblečen na peč. Tam je ležal vse leto, če je mrazilo ali če je palilo... Saj res ni posebno pametna Frčajeva Hana, ampak pamet ni žamet (Aleš iz Razora). Če bi kdo zaslužil, da bi ga dali živega v pratiko, bi ta zaslužil (Hudodelec Janez). Obleče gosposko suktnjo pa sleče ljubezen; za berača je bila dobra, za škrica ni (Križ na gori). V delih in pri osebah iz podeželskega okolja pisatelj tudi rad uporablja ljudske izposojenke (farovž, cukren, šuntati itd.).

Še intimnejše so vezi med Cankarjevim in *liturgičnim oziroma biblijskim* slogom. V svojo metaforiko, zlasti kadar gre za ponazarjanje nežnih in vzvišenih ljubezenskih čustev, pisatelj rad priteguje predstave

in izrazje iz katoliškega bogoslužja: Izpoved je to, Hanca, kar ti pišem. In zdaj, ko sem se izpovedal, te prosim odpuščanja in odveze! (Križ na gori.) Življenje, mladost, pomlad, ljubezen in vse in vse ti je — kakor velika maša in povzdigovanje! (Hlapci.) Umaknil je roko tako hitro in s tolikim strahom, kakor razbojnik, ki je bil ponoči odprl tabernakelj in ugledal sveto hostijo (Aleš iz Razora). Prav tako mu za primere pogosto služijo zgodbe in prilike iz svetega pisma, ki ga je moral natanko poznati; posebno sta mu pri srcu Kristus in Golgota kot simbola nesebičnih idealistov in trpljenja ter poveličanja zatiranih: Čudnih apostelnov se poslužuje včasih Gospod, saj je tudi v Ninive pošiljal malopridnega Jona (Aleš iz Razora). Boril sem se z domovino kakor Jakob z angelom: »Ne izpustim te, če me ne blagosloviš!« (V mesečini.) Kdo je priklical iz nebes božji blagoslov, da je vzraslo bogastvo iz kamna kakor drevo iz gorčičnega zrna? (Hlapec Jernej.) To je kakor z ubogim darom svetopisemske vdove: nič manj ni vreden kakor talenti bogatina... Ne delajo zase, ne žive zase; kakor Kristus, ki se je dal križati v blagor drugih (Martin Kačur). Kristus je zmagal, ko je bil na križ razpet; človeštvo je moralo brezmejno trpeti, da si je zaslužilo prerojenje in vstajenje (Očiščenje in pomlajenje). Neredko pa Cankar v govor svojih junakov vpleta bolj ali manj dobesedno kar cele citate iz biblije ali pa posnema njen resno slovesni slog in ritem z raznimi ponavljalnimi figurami. Sorodnost gre tu do neverjetnih potankosti, n. pr. do rabe tipičnih števil in njih mnogokratnikov ali do zvestega in uspelega posnemanja oblike in dikcije svetopisemskih parabol: »Dobro bi nam bilo tukaj bivati!« se je razveselil Aleš (Aleš iz Razora). Jaz siromak, ki nimam, kamor bi glavo položil (Martin Kačur). Če ste naredili novo postavo, ubogal jo bom: mladim kruha, starcem kamen; zdravim ribo, bolnim kačo; spočitim jajce, trudnim škorpionu! (Hlapec Jernej.) Bilo je kakor skupna molitev in kakor skupna pesem: če nas je sedem ali sedemdeset — molitev je ena in ena je prošnja, pesem ena in en sam je Bog... Žena je devetkrat močnejša od moža, mati pa devetkrat devetdesetkrat (Moje življenje).

Svoj posnetek svetopisemske prilike in dikcije in gradnji je Cankar položil v usta dobrosrčnega osojniškega župnika iz Krčmarja Elije (Troje povesti) ter nam s tem dal tudi lep primer poklicno karakteriziranega govora:

Bog jim bodi milosten, grešnikom.
 Podobni so tistemu razbojniku,
 ki je prosil pod vislicami za harmoniko,
 da bi zagodel še poslednjo pesem.
 Podobni so tudi pijancu,
 ki je vola zapil, pa pravi:
 Kaj bi zdaj z njivo, ko nimam vola? —
 ter gre in zapije še njivo.
 Ali tudi so podobni nedolžnemu otroku,
 ki je in pije,
 ne da bi srce njegovo vedelo za greh.
Bog jim bodi milosten!

Podobno se v obliki svetopisemske parabole izraža tudi politično bojeviti župnik iz Hlapcev: Ako bi gospodar ukazal hlapcu, da naj mu zmlati

pšenico, pa bi jo zapalil namesto zmlatil — kaj ne bo gospodar poklical biriče, da uklenejo hudobnega hlapca? Tak hlapec je učitelj, ki naj bi k veri in Bogu vodil mladino, pa jo pohujšuje.

Himnično slovesni slog in ritem svetopisemskih in liturgičnih tekstov, ki ga označujejo ponavljalne figure in stavčni paralelizmi, pa je pisatelj mojstrsko imitiral zlasti v Kristusovem zaključnem nagovoru na trpine proletarce v uvodni črtici knjige *Za križem* in v znanem očenašu iz *Hlapca Jerneja*, nad katerim je pri oblikovanju po lastnih besedah (*Obiski*, str. 9) »visel dneve in dneve«:

Ne ozrite se v prokletstvo in trohnobo,
vsi vi tisoči in milijoni,
ki ste koprneli z menoj!
Vsi vi ponižani in užaljeni,
vsi vi zaslužnjeni in obremenjeni —
zdaaj, ko je naš dan,
pojte hozana in aleluja!
Iz bičanja in iz križanja,
iz sramote in trpljenja
je vzrastel naš dan,
do nebes se je povzdignil naš križ —
pojte mu hozana in aleluja!
(Za križem)

Oče naš, kateri si v nebesih ...
tvoje pravice iščem, ki si jo poslal na svet!
Kar si rekel, ne boš oporekel;
kar si napisal, ne boš izbrisal!
Ne v ljudi ne zaupam,
ne v svojo pravico ne zaupam,
v tvoje pismo zaupam.
Oče naš, kateri si v nebesih ...
neskončno si usmiljen, daj beraču vbogajme;
neskončno si pravičen, daj delavcu plačilo!
Oblagodari hlapca, ki je pravice žejen, nasiti ga in napoji!
Samo ukaži, pa bo živa tvoja beseda
in bo napolnila vsa srca, da bodo spoznala pravico!
Oče naš, kateri si v nebesih ...
ne izkušaj jih predolgo,
dotakni se s prstom njih oči, da bodo čudežno izpregledale;
in tudi svojega hlapca ne izkušaj predolgo,
ker je že star in nadložen;
in potolaži ga,
ker je potr in slab od bridkosti!
Oče naš, kateri si v nebesih ...

Liturgično izrazje in biblijske motive so neoromantiki v svojem stilu na splošno radi uporabljali. Pri nas tudi Župančič, in sicer v lju-bezenskih témah od Čaše opojnosti pa tja do Veronike Deseniške, dostikrat z namenom, da izzove drzen čustveni kontrast. Cankar uporablja tovrstni slog in ritem, kadar hoče poudariti vzvišenost določene, po navadi socialne misli in doseči v bralcu slovesnost občutja. Z njim se tudi hoče izrazno približati preprostemu ljudstvu, ki mu je bil svetopisemski slog v pisateljevem času še docela domač. V zadnjem obdobju ustvarjanja (*Rožnik*), ko se je nagibal v religiozni iracionalizem, pa sta mu tak slog in simbolika postala tudi nazorsko sorodna. *Dalje prihodnjic*